

Kácsor Zsolt

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ KIKUKUCSKÁL KÁDÁR JÁNOS HÁTA MÖGÜL

Néhány gondolat a kortárs irodalom és a modern újságírás kapcsolatáról

Pár éve láttam egy fotót, amely Kádár Jánost ábrázolta, amint politikai beszédet tart valamikor 1956 végén – és a Kádár körül álló riporterek, újságírók, külföldi tudósítók között legnagyobb megdöbbenésemre megpillantottam a fiatal Gabriel García Márquez alakját. Jól emlékszem a döbbenetre. Nahát, a nagy kolumbiai író mint kiküldött tudósító? Akinek csak úgy odaszólt a rovatvezetője, hogy ugyan már, Gabriel, szaladj át Magyarországra, és írdál valami márkezeszt.

Hitetlenkedve csóváltam a fejemet, annak ellenére, hogy tudtam az író riporteri múltjáról, s arról is, hogy egyes könyveit – például az *Egy emberrablás története* című művét – inkább újságíró által írt tényirodalomnak is nevezhetnénk, semmint szépírói munkának. Utánanéztem, hogy Márquez már Nobel-díjas, világhírű íróként is kapcsolatban maradt-e az újságírással, s kiderült: olyannyira szívén viseli a latin-amerikai sajtó helyzetét, hogy tizenöt évvel ezelőtt létrehozta az Új Latin-amerikai Újságírási Alapítványt¹, amelynek keretében ő maga is műhelyfoglalkozásokat tartott újságírók számára. A *Magyar Lettre*-ben olvastam egy írást², amely éppen egy ilyen foglalkozásról számolt be. Ebben Márquez elmondja, hogy csodálja Gay Talese, Norman Mailer és Truman Capote műveit, akik – s ez nagybetűvel van írva az eredeti szövegben – az Új Zsurnalisztikát művelték. Erről Márquez így vélekedik: „Az Új Zsurnalisztika egyetlen irodalmi vonása a narratív stílus. Az írói szabadság csak akkor elfogadható, ha hiteles, és hű marad az ellenőrizhető tényekhez. A regényeim összes furcsa epizódja valóságos, vagy legalábbis van valóságalapja. A való élet mindig sokkalta érdekesebb, mint amit ki tudunk találni”. S hozzáteszi azt is: „ahhoz, hogy a mágikus és a hihetetlen közegében mozoghasson az ember, újságírónak kell lenni”.

¹ Az alapítvány honlapja: <http://www.fnpi.org/>

² Silvana Paternostro: Három nap Gabriel García Márquezzel:
<http://epa.oszk.hu/00000/00012/00013/04pater.htm>

Itt tartottam, amikor föl tettem magamnak a kérdést: de hát voltaképpen miért is lepődtem meg rajta, hogy Gabriel García Márquez Kádár János háta mögött látom? Miért csodálkoztam el rajta, hogy tudósítóként megjárta Magyarországot, ha egyszer tisztában voltam riporter előéletével?

S minél többet töprengtem ezen, lassan világossá vált számomra, hogy igazából nem is Márquezen csodálkozom, hanem a mai magyar írókon. Azon, hogy nem tudok egyetlen első vonalbeli, széles olvasótáborral rendelkező, sőt még a kritika által is nagyra tartott magyar költőt vagy regényíró sem mondani, aki hivatásszerűen, napi, heti rutinnal üzné az újságírást, vagy legalábbis olyan klasszikus sajtóműfajokkal jelentkezne napi- és hetilapokban, mint a riport vagy a tudósítás. Nem tudok mondani egyet sem – úgy értem, a kortársaink közül.

Mert a múltból tudok.

Ady Endre Debrecenben és Nagyváradon is dolgozott újságíróként, de hírneves költőként sem hagyott föl eredeti – és tegyük hozzá: rajongásig szeretett – foglalkozásával³: már ismert költőként került ki tudósítóként Párizsba, s előfordult, hogy a másnapi lapban mindössze három mondatos tudósítás jelent meg tőle valamely vegyészkonferenciáról, amelyen magyar kémikusok is részt vettek. Krúdy Gyula kamasz fiúként szökött el Nyíregyházáról, hogy hírlapírónak álljon, s megszakítás nélkül haláláig írt a lapoknak, méghozzá nem csak tárcákat és tárcanovellákat, hanem igazi újságírótól elvárható, kvázi „tényirodalmat” is – gondoljunk csak az 1882–1883 folyamán lezajlott tiszaezlári vérvád perre⁴ évtizedekkel később közreadott könyvére⁵. Sőt az említett vérvád nyíregyházi tárgyalásain jelen volt a hírlapi karcolatai mellett akkor már prózaíróként is nevet szerzett, Budapesten élő Mikszáth Kálmán, aki a vérvádper eseményeiről a *Pesti Hírlap*ot tudósította⁶ – holott addigra már túl volt a *Tót atyafiak* és *A jó palócok* című, jelentős sikert elért köteteinek megjelenésén. Nála is jobb példa azonban Móricz Zsigmond, akit a magyar újságírás legnagyobb riporterének tartok mind a mai napig: szociografikus mélységű és társadalmi együttérzésből ihletett írásait tananyagként kell tanítani minden kommunikáció szakon⁶.

Mondhatnék persze külföldi példákat is, Ernst Hemingwaytól kezdve – akit egykori lapja, a *The Kansas City Star* az elmúlt száz év egyik legjobb riporterének nevezett – Bulgakovon át Solohovig. De itt abbahagyom a felsorolást, mert azt gondolom, ebben a körben mindenki tudja, hogy kikről beszélek a magyar- és a világirodalom történetéből.

³ Ady Endre: *Újságcikkek, tanulmányok*. (Összes prózai művei.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955.

⁴ Krúdy Gyula: *A tiszaezlári Solymosi Eszter*. Budapest, Magvető, 1974. (első kiadása: *Magyarország* c. lap, folytatásokban 1931 folyamán)

⁵ Mikszáth Kálmán *Cikkek és karcolatok*. (Összes művei. 66. kötet.) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

⁶ Móricz Zsigmond: *Riportok 1920-1929*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1958.

De mi a helyzet a jelen íróival? Milyen kapcsolatban vannak az ismertebb, népszerűbb, már íróként nevet szerzett irodalmárok az újságírással?

Képes-e újságíróként gondolkodni az író, és elbírják-e a szépírói kvalitásokat a zsurnalisztikai műfajok? Van-e összefüggés egy szerző újságírói és írói munkássága között? Ha nincsen, akkor miért van? Mi a különbség az újságíró és az újságba író író között? Íróként miképpen szerezzünk „élményt” a „valóságról”, ha nem voltunk/vagyunk újságírók? Előny-e vagy hátrány egy író számára, ha újságírói múltja/jelene van? Miért lehet szitokszó az „újságíró” attitűd, avagy miért fitymálta a pár soros tudósításokat (is) körmölő költőfejedelmet, Ady Endrét Kosztolányi Dezső ezzel a kifejezéssel: „műveltsége újságíró”.⁷ Miért ír tárcát, publicisztikát, glosszát és kritikát a mai magyar író, de miért nem írnak már novellisztikus riportot, irodalmi szociográfiát és haditudósítást a legnevesebbjeink, avagy hová tűntél a frontról, Hemingway?

Ha ma végigtekintünk azoknak az íróknak a névsorán, akik nem csak irodalmi hetilapokban és folyóiratokban publikálnak, hanem közéleti, politikai napilapokban is, azt kell látnunk, hogy az írók számára – és hadd ismételjem meg: most az első vonalbeli, a kritika által magasztalt, a különböző lapokban gyakran publikáló, elismert írókról beszélek – a riport mint műfaj nem létezik. Magyar író riportot újságba már nem ír. Pedig aligha van sajtóműfaj, amely ennyire meghálálná a szépírói vénát, és a riportnál aligha van hasznosabb sajtóműfaj az író számára, aki egész életében élményanyagot keres, gyűjt és dolgoz föl. A már említett Krúdy Gyula vagy Mikszáth Kálmán képes volt elmenni Nyíregyházára a hatalmas nemzetközi sajtóvisszhangot kiváltó vérvádper tárgyalására tudósítani, én azonban egyetlen nagy magyar író sem láttam az Olaszlisztkán meglincelt Szögi Lajos gyilkosainak debreceni tárgyalásán. S egyetlen nagy magyar íróról sem tudok, aki fölkerekedett volna, hogy riportot írjon a hat halálos áldozatot követelő, az elmúlt két évben az egész országot megrázó sorozat-gyilkosságokról.

Nagy magyar író ma már nem ír tudósítást sem, holott ez egyike azon sajtóműfajoknak, amelyek – a már említett írói élményanyag gyarapításán túl – megtanítják az író kezét a rövidítésre és a tömörítésre, szemét pedig az éleslátásra és a lényeglátásra. Magyar író nem ment el a délszláv háborúba haditudósításokat írni, és magyar író nem ment el Irakba és Afganisztánba sem, hogy az ottani magyar katonákról írjon.

Félreértés ne essék, nem áll szándékomban a teljes kortárs magyar írói társadalmat felelősségre vonni, sőt még csak pálcát sem akarok törni senki fölé, csupán – újságíróként – kérdezek.

Föl lehet tenni a kérdést, hogy a napi- és hetilapokban miért nem írnak a magyar írók ma klasszikus, irodalmi nagyriportokat az országban nagy visszhangot kiváltó ügyekről, a társadalmi visszasságokról, miért nem tudósítanak a szegénységről, a köz- és mindennapjainkat mérgező jelenségekről.

⁷ Kosztolányi Dezső: Az írástudatlanok árulása. Különvélemény Ady Endréről. *A Toll*, 1929.

A válasz természetesen nem az, hogy a magyar írók gyávák lennének, vagy nem érdekelné őket a magyar, a délszláv vagy az iraki rögválóság.

Ha az újságírás nem volna annyira kreatív tevékenység, amennyire az, akkor a választ el lehetne intézni annyival is: a szakma olyannyira professzionizálódott az utóbbi évtizedekben, hogy abban az írók nem találják a helyüket. Nemcsak Magyarországon, de Európa más országaiban sem.

Ám akkor mi az oka annak, hogy egyes sajtóműfajok tovább élnek, a nagy hagyományokkal bíró riport pedig nem?

Hiszen ma egy író tárcát, glosszát, publicisztikát és műkritikát ír az újságokban. A többi sajtóműfajnak azonban valamiképpen kiveszett a hagyománya, ezért ma egyetlen főszerkesztőnek sem jut az eszébe, hogy példának okáért Darvasi Lászlót kiküldje a délszláv vagy az afganisztáni háborúba – s most csak azért említem őt, mert (mint az később látni fogjuk), Darvasi László írói munkássága elválaszthatatlan a napilapos sajtótól.

Melyek hát azok a sajtóműfajok, amelyek a magyar írók számára a legnépszerűbbek, amelyekkel a leggyakrabban találkozhatunk a különböző lapokban?

Elsősorban természetesen a tárca, a tárcanovella. Minden író tudja, hogy a jó tárca a zsurnalizmus és a szépirodalom határán egyensúlyoz, s van rá eset, hogy az írás csupán azért nem válik szépirodalmi művé, mert nincsen rá helye: a tárcát a lap terjedelmi korlátai miatt rövidre kell fogni akkor is, ha nagy ívű elbeszélés lehetőségét rejtí magában.

Az ismertebb tárcáíró írók közül való az 1957-ben Budapesten született Bächer Iván, aki 1991-től egészen ez év elejéig szállította a *Népszabadság* Hétvége mellékletébe a három flekkjeit minden szombaton. A sajátos stílusú, utánnozhatatlan hangvételű írások némelyikéből kiviláglott, hogy szerzőjük az éppen aktuális témából akár riportot is kikerekíthetett volna, ha akart volna, sőt kimondottan reportszerű tárcákat is olvashattunk tőle – ám mégis, az én szememben (figyelem, ez nem értékítélet) Bächer Iván lassanként inkább vált újságba író íróvá, semmint olyan klasszikus újságíróvá, aki ellenőrizhető tényanyagokból és valós névvel, lakhellyel rendelkező szereplőkből gyúr novellisztikus világú nagyriportot. Bächer Ivánt akkor éreztem igazán elemében, amikor nagy ritkán – úgy tízévente egyszer – lehetőséget kapott a tudósításra is. Emlékszem arra a remek írására, amelyet Zámbo Jimmy temetéséről írt⁸ – a lapot ugyan többen lemondták miatta, de Bächer legalább megmutathatta, hogy milyen az, ha magyar író tudósítást ír. Habár előfizetőket veszünk vele, de olvasókat nyerünk általa. Bächer Iván tárcáinak egykori helyén ma Dragomán György, Háy János, Tóth Krisztina és Parti Nagy Lajos írásait olvashatjuk.

Az írók közül újságírói múltja miatt tárcáíróként feltétlenül meg kell említenem az 1962-ben Törökszentmiklóson született Darvasi Lászlót, aki 1989-ben a

⁸ Bächer Iván: Koturnusok, túhegyes férficsizmák – szegények menete. *Népszabadság*, 2001. január 22.

szegedi *Dél-Magyarország* kulturális rovatánál kezdte, majd az *Élet és Irodalom*ban Szív Ernő néven publikált tárcanovelláival szerzett magának országos népszerűséget, az ezredforduló óta pedig nagyregényekkel van jelen a magyar irodalmi életben. Szív Ernőtől tanultuk meg újra, hogy mi a különbség a hírlap-író és az újságíró között: csaknem két évtizeddel ezelőtt ő hozta vissza a mai tárcairodalomba azt a rég elfelejtett, édes-bús, érzelmes, nosztalgikus, elégikus hangot, amely az olvasók nagy többségében a század eleji polgári sajtómiliő hangulatát vagy vélt hangulatát idézte meg.

Az újságba író írók közül szólni kell az 1949-ben Szegeden született Temesi Ferencről, akinek *Por* című, nagy, formabontó regénye⁹ véleményem szerint kevésbé van jelen a magyar irodalmi kánonban, amint azt jelentősége megérdemelné. Temesi Ferenc 2001-től 2009-ig jelentkezett meghökkentően eredeti írásaival a *Magyar Nemzet* szombati kulturális mellékletében, s habár ezeket nehéz volna egy műfaj keretei közé szorítani, s még nehezebb volna ezeket egyszerűen tárcának nevezni, az vitathatatlan: a „szótáríró” Temesi Ferenc – Darvasi Lászlóhoz hasonlóan – valami egészen sajátos, egyedi tárcáirói technikával dolgozik. Miképpen Bächer Ivánnal előfordult, hogy számos olvasó miatta vette meg hétvégén a *Népszabadságot*, Temesi Ferencnek is népes olvasótábora alakult ki a *Nemzet*nél. Nem tartozik szorosan a témánkhoz, de meg kell említeni: Temesit 2009 nyarán távolították el a laptól, miután a szerkesztőség vezetése egy vendégszöveg átemelését a plágium határát súroló cselekedetnek minősítette. Ebben a felsorolásban, ha úgy tetszik, ő a kakukktojás. Ő az, akinek „klasszikus” újságírói múltja nincs: éppen ezért említettem meg. A kiapadhatatlan kísérletező kedve miatt. Szívesen olvasnék egy olyan lapot, amelyben van annyira kísérletező szándék, hogy rábírra az írókat a Móricz vagy Krúdy által képviselt újságírói munka gyakorlására: nem a napi hírlapi robotra, hanem a hosszabb kutatómunkát és utánajárást igénylő, színvonalasan megírt riportok közreadására.

Az imént a tárcán kívül az írók által kedvelt műfajok között említettem még a glosszát, a publicisztikát és a műkritikát. Engedje meg az olvasó, hogy rövid, s vélhetően nem teljes névsorolvasást tartsak azokról a mai magyar írókról, akiknek munkássága ezen a téren jelentős.

Glossza műfajában első helyen kell említeni az idén hatvan éves Esterházy Pétert, aki a kilencvenes években hónapokig tartó fejtörést okozott az *Élet és Irodalom* olvasóinak azzal, hogy a lap egyik népszerű rovatában, a Páratlan oldalon „esti” álnéven írt glosszákat. Ki lehet az a szikrázó szellem, kérdezgették sokan.

A publicisztikát illetően olyan hosszú lenne a teljes névsor, hogy itt ülhetnének estig, mire az összes író, költő föl sorolnám. A közéleti, politikai tárgyú publicisztikának Magyarországon évszázados hagyománya van, amely a Kádár-rendszer korlátozott nyilvánossága alatt sem szakadt meg. A magyar sajtóban

⁹ Temesi Ferenc: *Por*. 1–2. köt. Budapest, Magvető, 1986–1987.

kisebbs-nagyobb rendszerességgel jelen van közéleti jegyzeteivel, megszólalásaival többek között Borbély Szilárd, Czákó Gábor, Csoóri Sándor, a már említett Esterházy Péter, Karátson Gábor, Kertész Imre, Konrád György, Kornis Mihály, Kukorelly Endre, Spiró György, Szilágyi Ákos, Szócs Géza, Ungváry Rudolf.

S most egy olyan íróról fogok beszélni, akinek a neve az elmúlt percekben a szépirodák és a riport kapcsolatával összefüggésben az itt ülők közül talán már sokakban fölmerült, azt kérdezvén maguktól, hogy vajon mikor térek ki rá. Nem, nem Moldova Györgyről fogok beszélni, mégpedig azért nem, mert ő elsősorban nem újságr riportokról, hanem riportkönyveiről ismert.

Az 1942-ben Budapesten született Nádas Péterről beszélek, az egyik legnagyobb élő magyar íróról, aki nem csak abban hasonlít Gabriel García Márquez-hez, hogy hivatásszerűen és aktívan – azaz a napi robot nyűgétől szenvedve – dolgozott újságíróként, hanem reményeim szerint abban is, hogy meg fogja kapni az irodalmi Nobel-díjat. Nádas Péter 1958-ban, amikor tizenhat éves volt, otthagyta a gimnáziumot és fényképész szakmunkástanuló lett. 1961-től már a *Nők Lapja* szerkesztőségében dolgozik fotóriporterként, 1965-től pedig a *Pest Megyei Hírlap* munkatársa, előbb fotósként, majd újságíróként. Nem bírja sokáig: miután 1967-ben megjelenik az első kötete, hamarosan otthagyja az újságot, és 1968-tól Kisorosziba, később Gombosszegre költözik.

Azért beszéltem róla kicsit részletesebben, mert az általam ismert, élvonalbeli kortárs írók közül ő talán az egyetlen, aki olyan emlékezetes riportokat hagy majd az utókorra, mint Móricz Zsigmond. *A Talált cetli és más elegyes írások* című kötetében¹⁰ olvashatók azok az írások, amelyeket Nádas Péter a *Pest Megyei Hírlap* munkatársaként írt a hatvanas években, s nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy gyöngyszemekről van szó: a magyar újságírás ritka, és sajnos széles körben kevésbé ismert kincseiről. Okos és pontos riportok, gazdag nyelvi leleménnyel és láttató erővel megírt írások ezek – nem bírom benne, de remélem, hogy a mai megyei napilapoknál is dolgozik valahol egy fiatal Nádas Péter.

S végül engedjék meg, hogy az előadásomat egy kevésbé ismert erdélyi író, költő, újságíró, a 2010 márciusában József Attila-díjban részesült Bogdán László szavaival zárjam, aki az elismerés kapcsán azt nyilatkozta a litera.hu irodalmi portálnak¹¹: „Egy napilapnak másnap meg kell jelennie, a cikknek meg kell íródnia, még akkor is, ha boszorkányok potyognak az égből. Tudom, mit beszélek, több mint negyven éve újságíróként dolgozom. (...) Mára igazán csak a vers és a regény lett fontos. Az újságírás az elején kényszer, azután olyan, mint a drog, a mákony, végül feleslegessé válik. Ilyenkor kellene abbahagyni.”

¹⁰ Nádas Péter: *Talált cetli és más elegyes írások*. Pécs, Jelenkor Kiadó, 1992.

¹¹ A cikk a litera. hu honlapján: <http://litera.initon.hu/hirek/a-dijazottakat-kerdeztuk-viii>